

1. Воспрепятствование осуществлению правосудия и производству предварительного расследования (ст. 294 УК);
2. Посягательство на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование (ст. 295 УК);
3. Угроза или насильственные действия в связи с осуществлением правосудия или производством предварительного расследования (ст. 296 УК);
4. Привлечение заведомо невиновного к уголовной ответственности (ст. 299 УК);
5. Незаконное освобождение от уголовной ответственности (ст. 300 УК);
6. Заведомо ложные показания, заключение эксперта, специалиста или неправильный перевод (ст. 307 УК);
7. Отказ свидетеля или потерпевшего от дачи показаний (ст. 308 УК);
8. Подкуп или принуждение к даче показаний или уклонению от дачи показаний либо к неправильному переводу (ст. 309 УК);
9. Укрывательство преступлений (ст. 316 УК).

Исходя из сказанного (а также обобщая другие касающиеся данного правового института известные нам теоретические и законодательные конструкции), полагаем возможным определить рассматриваемое понятие следующим образом.

Соучастие после факта преступления есть противоправные умышленные действия лиц, не являющихся соучастниками преступления в уголовно-правовом смысле, направленные на удовлетворение своих и других лиц интересов путем воспрепятствования выявлению преступления, его расследованию и осуществляемому по уголовному делу правосудию.

По нашему убеждению, активное использование понятия «соучастие после факта совершения преступления» в уголовно-правовой и криминологической литературе (может быть, и в некоторых правовых актах) нам представляется исключительно целесообразным.

Это будет не только более точно отражать содержание таких противоправных деяний (сущности различных видов и форм прикосновенности к преступлению и воспрепятствованию правосудию), но и подчеркивать повышенную социальную их опасность, а потому категорическая оценка их понятием «соучастие после факта» возможна (мы надеемся). И в прагматическом отношении, что наиболее важно, психологически будет предупреждать отдельных лиц от совершения названных преступлений. С точки зрения криминалистики их объединение в одну классификационную группу, как нам представляется, может явиться основой конструирования самостоятельной криминалистической методики расследования (уголовно-процессуального исследования) всех видов и форм «соучастия после факта».

Именно эти составляющие, если не всецело, то главным образом, структурируют сам механизм слепообразования в результате совершения деяния, относящегося к криминалистически определенному виду (разновидности, категории) преступлений. И лишь посредством целенаправленной переработки данного механизма слепообразования в условиях складывающейся следственной (судебной) ситуации – она обуславливает и последовательность производства направленных на то следственных действий, и особенности обстоятельств, выясняемых при проведении каждого из них – и осуществляется предварительное и судебное следствие по уголовному делу¹.

Все названные преступления объединяют единые цели и мотивы; все они совершаются с целью и по мотиву воспрепятствования осуществлению по ним предварительного расследования и правосудия, что во многом с учетом соответствующей уголовно-правовой диспозиции и способов ее реализации предопределяет, в принципе, единые особенности механизма слепообразования в результате их совершения. А следовательно, саму тактическую и методическую специфику деятельности правоохранительных органов и суда по установлению истины по уголовным делам данной категории.

И поэтому создание базовой криминалистической методики расследования по основанию единства цели и мотива совершения всех видов и форм «соучастия после факта» как самостоятельного криминалистического феномена для оптимизации информационно-познавательной деятельности следователя (суда) не только теоретически корректно, но и практически в высшей степени целесообразно.

В. В. Білоус, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Тенденції розвитку криміналістики зумовлені науково-технічним прогресом сучасного суспільства, «технологізацією» криміналістичних знань, взаємозв'язком з правом². Завдання криміналістики в су-

¹ Эти выводы базируются на следующей методологически важной посылке: в основе любой криминалистической методики лежит триада: «диспозиция нормы уголовного закона – способы возможной ее реализации – мотив совершения преступления». Об этом см. подробнее: *Баев О. Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него / О. Я. Баев. — М., 2009.*

² Див.: *Шепитько В. Ю. Предмет, система и задачи криминалистики в XXI веке / В. Ю. Шепитько // Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика : сб. науч. статей. — Vilnius, Charkovas, 2013. — Ч. II. — С. 43.*

часних умовах можуть бути диференційовані на завдання, що спрямовані на удосконалення: 1) теорії криміналістики; 2) правозастосовної практики. Для завдань другого рівня є вкрай важливим синтез теорії й практики, усунення їх роз'єднаності, надання практичної спрямованості криміналістичним рекомендаціям і їх обґрунтованість практикою. Адже важливим завданням криміналістики в нових умовах є не тільки формалізація криміналістичних знань, а й уніфікація криміналістичних рекомендацій стосовно прагматичних цілей, задоволення актуальних запитів практики та оперативне впровадження пропонувані наукою інноваційних розробок¹.

Підвищений попит на новітній «продукт» криміналістики сьогодні є особливо відчутним у царині забезпечення прав людини й основоположних свобод, зокрема виборчих прав. Адже забезпечення ефективності виборчої системи та середовища з метою продовження проведення президентських і парламентських виборів відповідно до міжнародних стандартів демократичних виборів та рекомендацій ОБСЄ/Бюро демократичних інститутів і прав людини є важливою складовою порядку денного асоціації Україна – ЄС.

Частиною 2 ст. 5 Конституції України встановлено, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Тобто, в Україні вся влада належить народові, вона є первинною, єдиною й невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії в порядку, визначеному Конституцією та законами України². Для реалізації влади народу громадяни наділені правом брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38). Права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Актуальним завданням криміналістики в цьому напрямку є розроблення ефективних заходів із попередження злочинних порушень виборчих прав громадян і створення умов для своєчасного й повного розкриття та розслідування злочинів, учинених у цій галузі правовідносин. Плідним підґрунтям для вироблення криміналістичних рекомендацій може слугувати вітчизняний і зарубіжний досвід законодавчого регулювання та технологічного забезпечення виборчого процесу, що знайшов своє відображення, наприклад, у наукових працях О. Ф. Оніпка, О. В. Стельмаха, А. М. Готуна³ та ін.

Зусилля криміналістів мають бути сконцентровані на виявленні найбільш незахищених від неправомірного втручання ззовні етапів і процедур виборчого процесу, а також пропонуванні засобів криміналістичної техніки та інформаційних технологій, застосування яких нейтралізують шкідливий вплив недоліків законодавчого регулювання й сумнозвісного «суб'єктивного» чинника.

Одним із перших кроків у цьому напрямку можна вважати запровадження системи відеоспостереження, відеозапису та трансляції зображення, яка мала забезпечити створення інформації, передачу зображення з приміщення для голосування з можливістю його перегляду на відповідному веб-сайті в мережі Інтернет (vybory2012.gov.ua, за аналогією з російським сайтом webvybory2012.ru) і подальше збереження створеної в процесі відеоспостереження інформації на виборах народних депутатів України 31 жовтня 2012 р.⁴ За задумом законодавця, інформація, створена з використанням цієї системи відеоспостереження, мала використовуватися правоохоронними органами, судами, Центральною виборчою комісією (ЦВК) як докази, чим обґрунтовувалася потенційна значимість такої інновації.

Доцільність упровадження будь-яких інновацій прийнято оцінювати через призму їх ефективності. Першочерговій оцінці підлягає теоретична і практична здатність впроваджуваних інновацій забезпечити досягнення задекларованої мети та домірність цьому матеріальних витрат на впровадження. Однак, за висновком Рахункової палати України, 955,3 млн грн, спрямовані на оплату створення й функціонування системи відеоспостереження на виборчих дільницях під час виборчої кампанії 2012 р., були витрачені неефективно, оскільки за даними ЦВК отримані відеоматеріали практично не використовув-

¹ Див.: Шепитько В. Ю. Криміналістика в системі уголовно-правових наук: современные тенденции и задачи / В. Ю. Шепитько // Правовые проблемы противодействия преступлениям и иным правонарушениям: матер. междунар. науч.-практич. конф. (26 апреля 2013 г.) / под общ. ред. Г. В. Патраковой. — Сургут. 2013. — С. 39.

² Див.: Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 60-ти народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом від 05.10.2005 № 6-рп/2005, Справа № 1-5/2005).

³ Див.: Оніпка О. Шляхи вдосконалення технології виборчого процесу / О. Оніпка // Вісник Центральної виборчої комісії. — 2006. — № 4. — С. 67–70; Стельмах О. Електронне голосування з використанням штрих-коду / О. Стельмах // Там само. — 2007. — № 1. — С. 77–81; Готун А. М. Використання нових інформаційних технологій у виборчому процесі: світовий досвід і практика застосування в Україні / А. М. Готун // Вісн. Київ. нап. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2008. — № 89–90. — С. 51–55.

⁴ Див.: Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5175-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5175-17>.

залися. Ураховуючи те, що застосування відеоспостереження під час наступних виборчих кампаній або з будь-який інший спосіб чинним законодавством не передбачено, подальша доля цієї системи залишається не визначеною.

Зауважуючи на принциповій неможливості зафіксувати обмеженою кількістю нерухомо встановлених веб-камер з низькою роздільною здатністю та без перемінного фокуса динамічну й різноваріантну картину порушень виборчого законодавства, слід також визнати, що за допомогою згаданої системи відеоспостереження дійсно було зафіксовано лише один-єдиний випадок неправомірного вкидання у виборчу скриньку пачки виборчих бюлетенів у приміщенні для голосування¹. У той самий час ЦВК уперше від проголошення незалежності України визнала неможливим установа достовірних результатів голосування в п'яти одномандатних виборчих округах через численні порушення, що залишилися поза фокусом системи відеоспостереження. А майже через рік після завершення виборчого процесу було встановлено факт незаконного використання понад 6 тис. виборчих бюлетенів на користь одного з кандидатів лише на одному з виборчих округів².

Таким чином, можна констатувати, що найбільше порушень учиняється на таких етапах виборчого процесу, як голосування та підрахунок голосів виборців і встановлення підсумків голосування. Тому використання системи відеоспостереження, лише на технічні компоненти якої з Державного бюджету України було витрачено понад 195,9 млн грн, слід розповсюдити, по-перше, на всі види виборів (президентські, парламентські, місцеві; чергові, позачергові, повторні й проміжні), а також референдумів (всукраїнські та місцеві), що має знайти своє негайне закріплення в чинних законах про вибори й референдуми, а також перспективному Виборчому кодексу України, а по-друге, на всі приміщення, де здійснюється голосування, підрахунок голосів виборців (у тому числі й повторний), установа підсумків голосування та результатів виборів, а також зберігаються виборчі документи до завершення виборчого процесу. І якщо безперервному функціонуванню системи відеоспостереження в режимі передачі зображення з 32188-ти звичайних виборчих дільниць у 2012 р. було дозволено спустошити Державний бюджет на сотні мільйонів гривень, то облаштування й експлуатація цієї системи хоча б у режимі запису та збереження інформації додатково в 1458-ми спеціальних, 116-ти закордонних, 225-ти окружних і одній Центральній виборчій комісії порівняно не суттєво збільшить загальний виборчий кошторис майбутніх виборів.

Потреба в комплексному захисті свободи й результатів волевиявлення громадян України в поєднанні з гострою необхідністю економії часових, трудових, фінансових та інших ресурсів додатково спонукає до врахування позитивного досвіду Австралії, Бельгії, Бразилії, Великобританії, Голландії, Індії, Італії, Канади, Німеччини, Норвегії, Франції, Швейцарії, Естонії та інших країн і невідкладного переходу до доводної електронної демократії (англ. e-democracy), побудованої на використанні інформаційно-комунікаційних технологій як основного засобу колективних мисленневих і адміністративних процесів на всіх рівнях. Її невід'ємною складовою є електронне голосування (англ. e-voting), що об'єднує різні види голосування, охоплюючи як процес здійснення голосування за допомогою електронних засобів, так і процес автоматизованого підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення, що сприяють здійсненню волевиявлення й достовірному підрахунку голосів без утручання посередників, які можуть вплинути на результат волевиявлення.

Найбільш поширеними у світі інформаційними технологіями є такі, що забезпечують голосування й підрахунок голосів за допомогою стаціонарних комплексів оброблення виборчих бюлетенів чи пересувних електронних скриньок; комп'ютерів, під'єднаних до мережі Інтернет, або мобільних телефонів чи смартфонів. Вибір певної технології для України повинен ґрунтуватися на врахуванні високого рівня вітчизняного інтелектуального та науково-технічного потенціалу й потреби в запобіганні не менш широкому переліку типових способів злочинів проти виборчих прав громадян.

*О. П. Білоус, здобувач НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК

У посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2013 році» невід'ємною складовою детінізації економіки, як одного із пріоритетних напрямів державної політики у 2014 р., визначено систему заходів щодо ліквідації конвертаційних центрів.

Найбільшої шкоди від функціонування таких «центрів» зазнають суспільні відносини у сфері оподаткування. Пошук ефективних інструментів попередження утворення таких осередків злочинності не

¹ Див.: На дільниці у Дніпропетровську вкинули пачку бюлетенів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/29/6976006/>.

² Див.: На користь «регіонала» Маркова підробили більше 6 тисяч бюлетенів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/09/3/6997212/>.